

Понятието значителни имуществени вреди в българското наказателно право

гл. ас. д-р Ралица Костадинова

Significant Property Damages under Bulgarian Criminal Law: *The paper deals with analysis of the term "significant property damages", according to Bulgarian criminal law. It refers to objective signs of crime which must be proven in criminal procedure through criminal means. The term has been defined in different manner in the national case-law. That is the reason why the present paper addresses this issue.*

Key words: *Criminal law, crime, significant property damages*

ВЪВЕДЕНИЕ

В българското наказателно право принципът на законност има три проявления. Едното от тях е изискването за законоустановеност на престъплението [1]. Във връзка с това всички видове престъпления са описани в Особената част на Наказателния кодекс (НК) [2]. Нейният преглед показва, че на няколко места в наказателния закон престъплението е описано чрез обективен признак с оценъчен характер. Такъв е случаят и с престъпленията, в чийто законов състав е употребен изразът „значителни имуществени вреди“. Това понятие не е дефинирано в наказателния закон или в друг извъннаказателен акт. Наред с това е обективен признак на няколко престъпления, който подлежи на доказване в наказателния процес. Ето защо в настоящия доклад ще бъде поставен за разглеждане въпросът за значителните имуществени вреди в българското наказателно право и тяхното тълкуване. Обемът на настоящия доклад не позволява цялостното му проучване, поради което ще бъдат маркирани няколко важни момента.

ИЗЛОЖЕНИЕ

I. Значителните имуществени вреди като обективен признак на състава на определен вид престъпление.

1. Прегледът на нормите на Особената част на Наказателния кодекс показва, че оценъчният признак „значителни имуществени вреди“ е използван няколко пъти за описване на съставомерна последица на няколко вида престъпления. Той е използван за очертаване на по-тежко наказуем състав на общоопасното повреждане на транспортно средство или съоръжение. В диспозицията на чл. 341 от НК изрично е указано, че *деянието е извършено по непредпазливост и от него настъпват „значителни имуществени вреди“*. При описването на деянието по чл. 341 от НК е използвана препращаща диспозиция, която насочва към чл. 340 от НК, а за съставомерността е необходимо настъпилите последици да са в пряка причинна връзка от предшестващата повреда. Деянието на разглежданото престъпление е възможно в две форми, а именно: *повреждане* и *допускане* да се повреди, заседне или потъне. Повреждането е възможно спрямо железопътен състав или железен път, въздухоплавателно средство, автомобил електротранспортно средство (тролейбус, трамвай и други такива, предназначени за масов превоз) или съоръжения, или принадлежности към тях, тунел, мост или подпорна стена по пътищата. Във второто предложение е възможно да се повреди или да допусне да се повреди, заседне или потъне кораб.

За да е налице съставомерност по чл. 341 от НК е необходимо настъпилата значителна вреда да е последица на една предшестваща повреда на превозното средство, а не директно да се причини от субекта на престъплението чрез извършване на действия в нарушение на правилата за движение или правилната техническа експлоатация на транспорта. Ако съставомерната последица не е последвала от повредата, която е настъпила от предишно непредпазливо поведение, то в такъв

случай не би бил налице съставът на чл. 341, б. „а“ от НК. За да е налице съставът на престъплението, необходимо е настъпилите общественоопасни последици да произтичат непосредствено от допуснатите нарушения на задължения, а не да са резултат на осъществяването на транспортна дейност, ремонт на подвижния състав, пътя и съоръженията му.

На второ място изразът „значителни имуществени вреди“ се среща при същинското *транспортно престъпление по чл. 343, ал. 1, б. „а“ от НК, при което деецът като нарушава правила за безопасност на транспорта причинява значителни имуществени вреди*. Тук за довършеността на престъплението е достатъчно да настъпят „значителни имуществени вреди“. Предвид направения анализ на предходното транспортно престъпление, е видно, че когато настъпват значителни имуществени вреди при извършване на превозна дейност по сухопътния, въздушния, водния или железопътния транспорт, има две възможности за квалифициране на престъплението, а именно едната по чл. 341, а другата по чл. 343, ал. 1, б. „а“ от НК. За съставомерността на второто престъпление е необходимо значителните щети да са настъпили като пряка последица от допуснатото нарушение на правилата за движение или техническата експлоатация на транспорта. От друга страна за настъпването на престъплението по чл. 341 от НК е необходимо значителните вреди да са резултат на предшестваща повреда, която е последвала от непредпазливото поведение на дееца.

На трето място изразът „значителна имуществена вреда“ е използван при описване на престъпление, имащо за предмет ядрен материал, ядрено съоръжение или друг източник на йонизиращи лъчения (чл. 356е от НК). То е довършено, когато деецът повреди ядрен материал, ядрено съоръжение или друг източник на йонизиращи лъчения и от това настъпят „значителни имуществени вреди“. Предвиденото наказание е по-леко, когато по непредпазливост са причинени значителни имуществени вреди в резултат на причинената повреда (чл. 356ж от НК). Среща се и хипотеза на умишлено причиняване на значителни имуществени вреди при нарушаване на правила за ядрена или радиационната безопасност (чл. 356з, ал. 2 от НК). Когато деецът наруши установени правила за ядрена или радиационната безопасност и по непредпазливост причини „значителни имуществени вреди“, наказателната отговорност ще е по-леко наказуемия състав на престъплението, уреден в чл. 356и от НК.

2. Прави впечатление, че при употребата на израза „значителни имуществени вреди“ в описаните по-горе случаи става дума за видове престъпления, извършвани при осъществяване **на дейност, източник на повишена опасност**. За тези дейности е известно, че и най-малкото отклонение от установените правила създава опасност за сериозни увреждания на живота, здравето или собствеността на хората. Темата за занятията и дейностите, източник на повишена опасност, е задълбочено изследвана в гражданскоправната наука по повод на деликтната отговорност за причиняване на вреди. Най-общо може да се каже, че дейностите, източник на повишена опасност, са вид правомерна човешка дейност, свързана с ползване на вредоносни обекти. Тези обекти не могат напълно да се контролират от човека, поради което се създава повишена опасност за околните. В разгледаните случаи се обособяват два вида престъпления, за довършеността, на които е нужно настъпването на значителни имуществени вреди: транспортните престъпления и престъпленията при използване на атомната енергия за мирни цели.

Транспортните престъпления са вид престъпления, извършвани при използване на източник на повишена опасност. Те имат за предмет транспортни средства, които са източник на повишена опасност, когато отговарят на следните условия: 1) да имат двигател; 2) да развиват висока скорост. 3) при определени условия трудно се поддават на човешки контрол. На тези изисквания отговарят следните видове

транспортни средства: автомобилите, тролейбусите, трамваите, влаковете, корабите, самолетите, метрополитена и др.

Що се касае до престъпленията при използване на атомната енергия за мирни цели, то те също се извършват във връзка с дейност, източник на повишена опасност. Това поражда необходимостта от детайлна нормативна уредба на обществените отношения, свързани с държавното регулиране на безопасното използване на ядрената енергия и йонизиращите лъчения и с безопасното управление на радиоактивните отпадъци и отработеното гориво, както и правата и задълженията на лицата, които осъществяват тези дейности, за осигуряване на ядрената безопасност, радиационната защита и физическата защита [3]. С оглед степента на обществена опасност на нарушаването на установените правила за безопасност се ангажира административно-наказателна отговорност по Закона за безопасното използване на ядрената енергия или наказателна отговорност за престъпления против атомната енергия за мирни цели (раздел V, глава XI от НК). В случаите на чл. 356е и чл. 356з, ал. 2 от НК разграничителният критерий между административното нарушение и сходното престъпление е именно общественотоопасния резултат под формата на значителни имуществени вреди. Ето защо неговото изясняване има съществено значение за дейността по даване на вярна правна квалификация и процесуалната дейност по доказване.

II. Същност на значителните имуществени вреди

1. Няма съмнение, че терминът „значителни имуществени вреди“ има оценъчен характер. Във връзка с тях в наказателноправната теория се приема, че употребата им е наложена от бързите темпове на научно-техническия прогрес. Развитието на техниката е динамичен процес, който налага използването на оценъчни понятия, чрез които се осигурява по-голяма гъвкавост на наказателния закон. Това пък от своя страна дава стабилност на приложението му за един по дълъг период от време. Най-общо значителните имуществени вреди могат да се определят като неблагоприятно изменение в правната сфера на пострадащото лице в резултат на допуснатото нарушение на определени правила за безопасност.

Още през 60-те години на миналия век Върховният съд е имал повод да се произнесе, че субектът на престъплението отговаря за причинените от него значителни вреди не само на подвижния състав, пътя на съоръженията, но и за други имущества. В този случай не се включват имуществени вреди от телесни повреди или смърт, а само необходимите разходи за пълното възстановяване на повреденото имущество, а когато се касае до повредено моторно превозно средство - по цени за ремонт, извършени в сервиз. При определяне на вредата се приспадат оветхяването и стойността на годните части (вж. решение № 735 от 20. 06. 1969 г. по н. д. № 625 от 1969 Г., III н. о. на ВС).

Когато се обсъжда въпросът за задължителните имуществени вреди не може да не се спомене Постановление №1 на Пленума от 1983 г., което въпреки своя задължителен характер, вече е загубило своята актуалност. Според него „значителни имуществени вреди“, причинени на държавата, кооперациите, обществените организации или гражданите, са тези, които са на стойност не по-малко от 1000 (хиляда) лева. Това разбиране е било критично анализирано, както в теорията, така и в съдебната практика.

С изключително значение за правилното решаване на наказателни дела със съставомерни последици „значителни имуществени вреди“ е решение № 312 от 27.06.2008 г. на ВКС по н. д. № 273/2008 на съдията Румен Ненков. След задълбочен и прецизен анализ, в него се казва, че „значителни имуществени вреди“ отговарят на равностойността на 14 минимални работни заплати към момента на извършване на деянието. Съображенията в тази насока са следните. Първо, приема се, че поради новите икономически условия Постановление № 3 от 1980 г. е загубило сила

в частта си относно значителните вреди. Второ, възприема се като верен подходът, установен в Тълкувателно решение № 1 от 1998 г., според който „измерител“ на значимостта е размерът на минималната работна заплата в страната.

Съпоставката с чужди наказателноправни системи показва, в повечето европейски страни критерият също е минималната работна заплата. Това решение е приемливо и удачно с оглед динамично развиващите се икономически отношения от пазарен тип. От друга страна възприемането на подобно законодателно решение ще е в съответствие със съвременните тенденции за задълбочаване на диференциацията на наказателната отговорност. В теоретичен план проблемът вече е бил разглеждан и е предложено при определяне на обективния признак значителни имуществени вреди при различните видове престъпления, ако друго не е посочено в закона, критерии да бъде паричната равностойност на предмета на престъплението. **Значителна е тази стойност на вредата, която отговаря на 14-кратния размер на установената в страната минимална работна заплата към момента на извършване на деянието** [4]. Предвид гореизложеното може да се обобщи, че във връзка с изясняване размера на т. нар. „значителни имуществените вреди“ е наложително Общото събрание на наказателните колегии на Върховния Касационен съд да се произнесе по този въпрос. Подобна практика бе установена във връзка с определяне на големите и особено големите размери.

2. Следва да се отбележи, че освен израза „значителните имуществени вреди“ на няколко места в НК (напр. Чл. 171, ал. 4; чл. 216, ал. 5; чл. 224, ал. 1; чл. 252, ал. 2; чл. 330, ал. 3; чл. 334, ал. 2 и други). се използва и признака „**значителни вреди**“. Във втория случай става дума за по-широко понятие, което включва, както значителните имуществени вреди, така и значителните неблагоприятни последици от материално-етичен и нравствен характер.

Прави впечатление, че в НК се използва израза „**значителни щети**“, за да се опише престъпния резултат на безстопанствеността по чл. 219 от НК. Във връзка с този вид престъпление Антон Гиргинов отбелязва „Щетата сама по себе си включва само претърпените загуби и никога пропуснатите ползи“[5]. Във връзка със същото престъпление Иван Ненов приема, че престъпния резултат може да има три форми и една от тях е значителната вреда на предприятието. „Това могат да са пропуснати печалби вследствие на забава.. изплатени обезщетения за неизпълнени задължения...“[6]. Това противоречие има своето логично обяснение. Редакцията на безстопанствеността от 50-те години на миналия век е следната:

„Чл. 113. Длъжностно лице, което не положи достатъчно грижи по ръководенето, управлението, стопанисването или запазването на повереното му имущество или възложена му работа и от това последва значителна повреда, унищожение или разпиляване на имуществото, частично или пълно неизпълнение на поставените стопански задачи или други значителни вреди за предприятието, се наказва с лишаване от свобода до 5 години или с поправителен труд.

Ако деянието е извършено умишлено и не съдържа признаците на по-тежко престъпление, наказанието е лишаване от свобода от 3 до 10 години. “

Понастоящем общественотоопасните последици на безстопанствеността са описани в чл. 219 от НК като „други значителни щети на предприятието или на стопанството“. Това положение показва съществената разлика между наказателноправното значение на понятията вреда и щета, което от своя страна е довело до последвалата редакция на текста. Ето защо няма съмнение, че имуществените вреди в наказателното право обхващат само реални претърпените загуби от повреда или унищожаване на вещи, които са предмет на престъпното посегателство.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Чрез израза „значителните имуществени вреди“ в Наказателния кодекс е описан обективен признак на състав на престъпление, свързано с дейностите, източник на повишена опасност. Във връзка със съставомерността на деянията в тези случаи се налага даването на насока на правоприлагащите органи при тълкуването на разглежданото понятие.

Значителните имуществени вреди най-общо могат да бъдат описани като неблагоприятно изменение в имуществената сфера на пострадалото лице, чийто размер е не по-малък от 14-кратния размер на установената в страната минимална работна заплата към момента на извършване на деянието. Разбира се тази стойност не бива да бъде абсолютна, а изводът за значителността на вредите трябва да се съобрази и с останалите доказателства по делото. В обхвата на значителните вреди не се включват вредите от причинени телесни повреди или смърт, а само изменението в патримониума на пострадалото лице, настъпили в резултат на повреда или унищожаване на негово имущество, предмет на престъплението.

ЛИТЕРАТУРА

[1] **Владимиров, Р., Костадинова, Р.** Наказателно право в схеми и определения. Обща част. Второ преработено и допълнено издание, С., Сиела. 2011, с. 10.

[2] **Стойнов, Ал.** Наказателно право. Обща част. С., Сиела, 1999, с. 24-25.

[3] **Р. Владимиров, К. Йочева,** Analysis of Nuclear Energy Law in Bulgaria, Law Journal of NBU, брой 3/2012 г., с. 3-43.

[4] **Костадинова, Р.** Транспортни престъпления, С., Сиела, 2012, с. 220.

[5] **Гиргинов, А.** Наказателно право на Република България. Особена част. Курс лекции. Второ основно преработено и допълнено издание, С., Софи-Р, 2005, с. 291.

[6] **Ненов, Ив.** Наказателно право на Народна Република България. Особена част. част първа, С., 1954, с. 281.

За контакти:

Гл. ас. д-р Ралица Костадинова, Департамент Право, Нов Български университет, e-mail: rkostadinova@nbu.bg

Рецензент: проф. д-р Румен Владимиров